

ISSN: 2788-9718 (online)

ISSN: 1814-6961 (Print)

Отан тарихы
Отечественная история
History of the Homeland

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2024. № 27 (3)

Редакция

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының директоры (Алматы қ., Қазақстан)

E-mail: kabulzia@rambler.ru Тел.: +77014070164

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Редакциялық алқа

Аяған Бүркітбай Фелманұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары (Астана, Қазақстан) Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Әбусейітова Меруерт Қуатқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының тарихи материалдарды зерттеу жөніндегі Республикалық орталығының директоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Әбіл Еркін Аманжолұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Мемлекет тарихы институтының директоры (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Әжіғали Серік Ескендірұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Шығыс елдері архитектурасы Халықаралық академиясының корр.-мүшесі; Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Әлімбаев Нұрсан, тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Вильмено Анне-Мари, антропология докторы, Лувен католик университетінің профессоры (Лувен, Бельгия); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, эксперименталды археология ғылыми-зерттеу лабораториясының ғылыми қызметкері, Ә.Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Margulan Centre, «YMAI» Халықаралық ғылыми-зерттеу лабораториясының жетекшісі (Қазақстан – Украина); ORCID

Көмеков Болат Ешмұхамедұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Қыпшақтану Халықаралық институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Қушқумбаев Айболат Қайырсыямұлы, тарих ғылымдарының докторы, бас ғылыми қызметкер, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университетінің аймақтану кафедрасының профессоры (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, антропология докторы, профессор (Сеул, Корея); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александр, PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Оксфорд, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Мотузаите-Матузевичюте, Гидре, Археология докторы, профессор, "Биоархеология" ғылыми орталығының жетекшісі, Вильнюс университеті. Вильнюс қ., Литва; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Муминов Әшірбек Құрбанұлы, тарих ғылымдарының докторы, арабист, профессор, ИКҰ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Стамбул, Түркия); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Мұқтар Әбілсейіт Қапизұлы, «Сарайшық» мемлекеттік тарихи-мәдени музей-қорығы» РМҚК директоры, тарих ғылымдарының докторы, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Оно Рюосукэ, тарих ғылымдарының докторы, Васеда университетінің антропологи (Токио, Жапония);

Отенова Гүлфира Елубаевна, Тарих ғылымдарының докторы, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің профессоры Павлодар қ., Қазақстан; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Оутрам Алан, археология ғылымдарының докторы, профессор, археология және тарих департаменті, Эксетер университеті (Эксетер, Ұлыбритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Өмер Құл, әлеуметтік ғылымдар докторы, Стамбул университетінің профессоры (Стамбул, Түркия); ORCID

Петер Финке, PhD, Макс Планк атындағы Институтының профессоры, Цюрих университеті (Цюрих, Швейцария); Scopus Author ID: 55124700300

Садвокасова Закиш Төлеханқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының Ұлттық Ғылым академиясының академигі, Италияның Болонья Ғылым Академиясының мүше корреспонденті, ҚР Ұлттық музейінің физикалық антропология лабораториясының меңгерушісі (Астана, Қазақстан); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Уяма Томохико, PhD, Хоккайдо университетінің Славян-Еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Саппоро, Жапония); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, Цюрих); Scopus Author ID: 55124700300; ORCID

Жауапты редактор

Мұқанова Гүлнар Қайроллақызы

Ғылыми редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы

Әбікей Арман Мұратұлы

Мурзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Техникалық хатшы

Зікірбаева Венера Серікқызы

Копеева Сания Жуматайқызы

Редакция

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (г. Алматы, Казахстан). E-mail: kabulzia@rambler.ru; Scopus Author ID: 56195670100; ORCID.

Члены редакционной коллегии

Абиль Еркин Аманжолович, доктор исторических наук, профессор, директор Института Истории государства РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Ажигали Серик Ескендрович, доктор исторических наук, профессор, Главный научный сотрудник, почетный заведующий отделом этнологии и антропологии Института Истории и этнологии (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Абусейтова Меруерт Хуатовна, доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии наук РК; директор Республиканского информационного центра по изучению исторических материалов (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Алимбай Нурсан, кандидат исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Аяган Буркитбай Гелманович, доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства, (г. Астана, Казахстан); Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Вильмено Анне-Мари, доктор антропологии, профессор Католического университета Лувен, (Бельгия, Лувен); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Исмагулов Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК, член-корр. Болонской АН (Италия), заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Крупа Татьяна Николаевна, научный сотрудник Научно-исследовательской лаборатории экспериментальной археологии, Павлодарский педагогический университет им. А. Маргулана, Margulan Centre, заведующая Международной научно-исследовательской лабораторией «YMAI» (Казахстан – Украина); ORCID

Кумеков Болат Ешмухамбетович, доктор исторических наук, профессор, академик Национальной академии наук РК; директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Алматы) Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Кушкумбаев Айболат Кайрслямович, доктор исторических наук, главный научный сотрудник, профессор кафедры регионоведения Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Мионг Сун-ок, доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, Сеул); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Моррисон Александр, PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Мотузаите-Матузевичюте, Гидре, Доктор археологии, профессор, руководитель Научного центра «Биоархеология» Вильнюсского университета, г. Вильнюс, Литва; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Муктар Абильсеит Капизович, Директор РГКП «Государственного историко-культурного музей-заповедник «Сарайшык», доктор исторических наук, профессор; Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Мунинов Аширбек Курбанович, доктор исторических наук, арабист, профессор; Консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Омер Кул, доктор социальных наук, профессор Стамбульского университета; (Турция, Стамбул); ORCID

Оно Рюосуке, доктор исторических наук, антрополог Университет Васеда (Япония, Токио);

Отепова Гульфира Елубаевна, Доктор исторических наук, профессор Павлодарского педагогического университета им. А. Маргулана. г. Павлодар, Казахстан; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Оутрам Алан, доктор археологии, профессор департамента археологии и истории университета Эксетер (г. Эксетер, Великобритания); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Садвокасова Закиш Тулехановна, доктор исторических наук, профессор; Главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, Алматы); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Уяма Томохико, PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований Университета Хоккайдо (Япония, Саппоро); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, Цюрих); Scopus Author ID: 55124700300

Ответственный редактор

Муканова Гюльнар Кайроллиновна

Научные редакторы

Касымова Дидар Бейсенгалиевна

Абикей Арман Муратович

Мурзаходжаев Куаныш

Технический секретарь

Зикирбаева Венера Сериковна

Копеева Саня Жуматаевна

Editorial Team

Editor-in-Chief

Kabuldinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Almaty, Kazakhstan) E-mail: kabulzia@rambler.ru

Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195670100>

Editorial board members

Abil Erkin Amanzholovich, doctor of historical sciences, professor, director of the of the Institute of history of state of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 55801644900; ORCID

Abusseitova Meruert Khuatovna, doctor of historical sciences, professor, corresponding member of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Republican information center for studies of the historical materials (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57208107912; ORCID

Alimbay Nursan, candidate of historical sciences, professor; chief researcher of the C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty). Scopus Author ID: 55860087100; ORCID

Ayagan G. Burkitbay, Professor of History, Deputy Director of the Institute of State History Institute of Republic of Kazakhstan, (Astana, Kazakhstan); Scopus Author ID: 58655559700; ORCID

Azhigali Serik Yeskendirovich, doctor of historical sciences, professor, chief researcher, emeritus head of the department of ethnology and anthropology of the Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57478728700; ORCID

Ismagulov Orazak Ismagulovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan, corresponding member of the Bologna Academy of sciences (Bologna, Italy), head of the physical anthropology laboratory of the National museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 22979625700; ORCID

Krupa Tatiana Nikolaevna, Researcher at the Research Laboratory of Experimental Archaeology, Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, Margulan Centre, Head of the International Research Laboratory "YMAI" (Kazakhstan – Ukraine); ORCID

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich, doctor of historical sciences, professor, academician of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan; director of the Internal institute of Kypshak studies of the al-Farabi Kazakh national university, professor of Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 57193858171; ORCID

Kushkumbayev Aibolat Kairislyanovich, doctor of historical sciences, chief researcher of the regional studies department of the Gumilev L. Eurasian national university (Republic of Kazakhstan, Astana); Scopus Author ID: 57202775542; ORCID

Morrison Alexander, PhD, professor New College, Oxford (Great Britain, Oxford); Scopus Author ID: 35794760200; ORCID

Motuzaitė-Matuzevičiute, Giedre, Professor (Archaeology), Full Professor, a head of Bioarchaeology Research Centre at Vilniaus Universitetas, Vilnius, Lithuania; Scopus Author ID: 25225880890; ORCID

Mukhtar Abilseit Kapizovich, Director of the State Historical and Cultural Museum-preserve “Saraishyq” - Doctor of Historical Sciences, Professor: Scopus Author ID: 57193092619; ORCID

Myong, Soon-ok, doctor of anthropology, associate professor (Republic of Korea, Seoul); Scopus Author ID: 56720218700; ORCID

Muminov Ashirbek Kurbanovich, doctor of historical sciences, arabist, professor; consultant of the General director on organizational affairs OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul); Scopus Author ID: 56409722900; ORCID

Omer Cul, doctor of social sciences, professor of Istanbul university (Turkey, Istanbul); ORCID

Ono Ryosuke, PhD, anthropologist Waseda University (Japan, Tokyo);

Otepova Gulmira Elubayevna, Doctor of Historical Sciences, Professor Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, Kazakhstan; Scopus Author ID: 57194518893; ORCID

Outram Alan, Doctor of archeology, professor, Department of Archaeology and History, University of Exeter (Exeter, UK); Scopus Author ID: 8954776500; ORCID

Peter Finke, PhD, professor of the Max Planck institute, Zurich university (Switzerland, Zurich); Scopus Author ID: 55124700300; ORCID

Sadvokassova Zakish Tleukhanovna, doctor of historical sciences, professor; chief researcher of the C.C. Valikhanov Institute of history and ethnology of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Almaty); Scopus Author ID: 56682843400; ORCID

Uyama Tomohiko, PhD, professor of the Slavic-Eurasian researches Center of Hokkaido University (Japan, Sapporo); Scopus Author ID: 56471951500; ORCID

Vuilleminot Anne-Marie, doctor of anthropology, professor of the Catholic university of Luven, (Belgium, Luven); Scopus Author ID: 36679419300; ORCID

Executive Editor

Mukanova Gulnar

Scientific Editors

Kasymova Didar

Abikey Arman

Murzakhodzhayev Kuanysh

Technical secretary

Zikirbayeva Venera Serikovna

Kopeyeva Saniya

ТАРИХ / HISTORY / ИСТОРИЯ

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhу
Has been issued as a journal since 1998
ISSN: 2788-9718 (Online)
Vol. 27. Is. 3, pp. 582-595, 2024
Journal homepage: <https://otan.history.iie.kz>

FTAXP / МРНТИ / IRSTI 03.20.
https://doi.org/10.51943/2788-9718_2024_27_3_582-595

РЕСЕЙЛІК БИЛІК ЖҮЙЕСІНДЕГІ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОР ИНСТИТУТЫ: БЕЛГІЛЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (XVIII-XIX ғғ.)

Бибігүл Сейілқызы Абенова¹, Дәулет Құсайынұлы Әбенев²

¹Тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, жетекші ғылыми қызметкер
Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
(Шевченко, 28, 050010, Алматы, Қазақстан)
<https://orcid.org/0000-0002-1784-9874>. E-mail: bibigul_aben@mail.ru

²Тарих ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы
Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университеті
(Достық, 13, 050010, Алматы, Қазақстан)
<https://orcid.org/0009-0008-3140-9227>. E-mail: aben_60@mail.ru

© Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТЭИ, 2024
© Абенова Б.С., Әбенев Д.Қ., 2024

Аңдатпа. *Kіріспе.* Мақалада империялық Ресейдің билік жүйесіндегі генерал-губернатор институтының белгілері мен ерекшеліктері баяндалады. Ресей империясының иеліктерін басқару ісіндегі генерал-губернаторлықтың жетілдірілуі, оны әскери-саяси құрылымға ұластыру қажеттілігі талданады. Генерал-губернаторлықтарға берілген кең құқықтар мен шексіз билік ұлт аймақтарды отарлауға кеңінен жол ашты. *Зерттеудің мақсаттары мен міндеттері* - генерал-губернатор институтын архивтік, басқа да жазба деректер және тарихи зерттеулер негізінде сипаттау. Оның Ресей империясының әкімшілік-саяси жүйесіндегі орны мен ролін көрсету. *Нәтижелер.* Мақалада генерал-губернатор институтының пайда болуы, империя тарапынан жетілдірілу тарихы сөз болады. Генерал-губернатор институтының ерекше белгілері, оның билігінің құқықтық, жеке, әскери, төтеншелік, саяси сипаттары анықталды. Нәтижесінде қазақ өлкесінде құрылған генерал-губернаторлықтар да осы сипаттарды иеленген билік жүйесіне айналды. *Қорытынды.* Генерал-губернаторлардың орны мен ролі, олардың шет аймақтардағы жағдайы заңдық тұрғыда анықталды. Генерал-губернаторға саяси қадағалау және жергілікті әкімшілікті әскери-саяси басқару функциясы жүктелді. Әкімшілік реформалар негізінде қазақ өлкесінде кең құқықтар мен шексіз билікті иеленген генерал-губернаторлықтар құрылды.

Түйін сөздер: Генерал-губернатор институты, губернатор, әскери губернатор, империя, отарлау, әкімшілік-территориялық бөлініс

Алғыс айту: Мақала ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің «Батыс Сібір қазақтарын басқару құрылымдары: XVIII ғ.соңы - XIX ғ.» гранттық қаржыландыру жобасын жүзеге асыру аясында орындалды (тіркеу номері AP23489137).

Дәйексөз үшін: Абенова Б.С., Әбенів Д.Қ. Ресейлік билік жүйесіндегі генерал-губернатор институты: белгілері мен ерекшеліктері // Отан тарихы. 2024. Т. 27. № 3. Б. 582-595. (Қаз.)

DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_3_582-595

THE INSTITUTE OF THE GOVERNOR-GENERAL IN THE RUSSIAN SYSTEM OF GOVERNMENT: SIGNS AND FEATURES (XVIII-XIX centuries)

Bibigul S Abenova¹, Daulet K Abenov²

¹Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher
Ualikhanov Institute of History and Ethnology
(Shevchenko, 28, 050010, Almaty, Kazakhstan)
<https://orcid.org/0000-0002-1784-9874>. E-mail: bibigul_aben@mail.ru

²Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer
Abai Kazakh National Pedagogical University
(Dostyk, 13, 050010, Almaty, Kazakhstan)
<https://orcid.org/0009-0008-3140-9227>. E-mail: aben_60@mail.ru

© Ualikhanov IHE., 2024

© Abenova B.S., Abenov D.K., 2024

Abstract. *Introduction.* The article outlines the signs and features of the institution of governor-general in the system of government of imperial Russia. The improvement of the General Government in the management of the possessions of the Russian Empire and the need for its transformation into a military-political structure are analyzed. The extensive rights and unlimited power granted to Governors General paved the way for the colonization of territories by the nation. *The goals and objectives of the study* are to describe the institution of the Governor-General based on archival and other written data and historical research. To show its place and role in the administrative and political system of the Russian Empire. *Results.* The article deals with the history of the emergence of the institution of governor-general and its improvement on the part of the empire. The special features of the institution of the Governor-General, the legal, personal, military, emergency, and political nature of his rule are revealed. As a result, the governors-general formed in the Kazakh region also became a system of government bearing these features. *Conclusion.* The place and role of the Governor-General and their position on the determined by law. The Governor General was entrusted with the function of political supervision and military-political management of the local administration. Based on administrative reforms, governor generals were created, which had broad rights and unlimited government in the Kazakh region.

Key words: Institution of the Governor-General, Institute of Governors, military governor, empire, colonization, administrative-territorial division

Acknowledgment: the article was carried out within the framework of the implementation of the grant funding project of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan «Management structures of the Kazakhs of Western Siberia: the end of the XVIII - XIX centuries)» (registration number AP23489137).

For citation: Abenova B.S., Abenov D.K. The institution of the governor-general in the system of Russian government: signs and features // Otan tarihy. 2024. Vol. № 3. Pp. 582-595. (in Kaz.).

DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_3_582-595

ИНСТИТУТ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА В РОССИЙСКОЙ СИСТЕМЕ ВЛАСТИ: ПРИЗНАКИ И ОСОБЕННОСТИ (XVIII-XIX вв.)

Бибигуль Сейловна Абенова¹, Даулет Кусайнович Абенов²

¹Кандидат исторических наук, доцент, ведущий научный сотрудник
Институт истории и этнологии имени Ч.Ч.Валиханова
(Шевченко, 28, 050010, Алматы, Казахстан)
<https://orcid.org/0000-0002-1784-9874>. E-mail: bibigul_aben@mail.ru

²Кандидат исторических наук, старший преподаватель
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(ул. Достык, 13, 050010, Алматы, Казахстан)
<https://orcid.org/0009-0008-3140-9227>. E-mail: aben_60@mail.ru

© ИИЭ имени Ч.Ч.Валиханова, 2024

© Абенова Б.С., Абенов Д.К., 2024

Аннотация. *Введение.* В статье рассматриваются признаки и особенности института генерал-губернаторства в системе власти Российской империи. Анализируется совершенствование института генерал-губернаторства империи, необходимость его расширения в военно-политическую структуру. Широкие полномочия и неограниченная власть, предоставленные генерал-губернаторствам, открыли путь к колонизации национальных окраин. *Цель и задачи исследования* – охарактеризовать институт генерал-губернаторства на основе архивных и письменных источников, исторических исследований, показать его место и роль в административно-политической системе Российской империи. *Результаты.* В статье отражается создание и формирование, а также история совершенствования института генерал-губернаторства. Определены особенности института генерал-губернаторства и юридический, личный, военный, чрезвычайный, политический характер его власти. Созданным в казахской степи генерал-губернаторствам, также предоставлены широкие полномочия и неограниченная власть в управлении казахами. *Выводы.* Место и роль генерал-губернаторов, их статус в управлении национальными окраинами определены на законодательной основе. На генерал-губернатора возложена функция политического надзора и военно-политического управления местной администрацией. На основе административных реформ в казахской степи учреждены институты генерал-губернаторства, обладающие широким спектром прав и неограниченной властью.

Ключевые слова: Институт генерал-губернатора, губернатор, военный губернатор, империя, колонизация, административно-территориальное деление

Благодарность: Статья подготовлена в рамках реализации проекта грантового финансирования Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан «Структуры управления казахами Западной Сибири: конец XVIII в. – XIX век») (регистрационный номер AP23489137).

Для цитирования: Абенова Б.С., Абенов Д.К. Институт генерал-губернатора в Российской системе власти: признаки и особенности (XVIII-XIX вв.) // Отан тарихы. 2024. Т. 27. № 3. С. 582-595. (на каз.)

DOI: 10.51943/2788-9718_2024_27_3_582-595

Кіріспе. XVIII ғасырдың соңынан шекаралық өлке деп танылған қазақ даласы XIX ғасырдың ортасында империяның ішкі бөлігіне айналды. Бұл процесс ресейлік биліктің қазақтарды басқару жөніндегі бірнеше заңдық құжаттары мен саяси шараларының негізінде жүзеге асырылды. Өлкені отарлық иелену бағытында қабылданған әкімшілік шаралар барысында қазақ даласын бақылау мен басқаруды шын мәнінде өз қолына жинақтаған билеу органдары қалыптасты. Империяның аймақтарды басқару ісінде тәжірибеден өткен, сенімді, құзырлы органы генерал-губернатор институты болды. Бұл институттың Ресейдің билік жүйесінде пайда болу, қалыптасу, жетілу тарихын, оның заңдық негізін зерттеу империяның XVIII ғасырдың соңы мен XIX ғасыр бойы қазақтарды басқару құрылымдарын жасақтау бағытындағы саясатын ашып көрсету үшін маңызды болып табылады.

Материалдар мен әдістер. Мақала архив деректерін, құжаттар жинақтарын саралауға негізделіп дайындалды. Негізгі дереккөздер ретінде Қазақстан Республикасы Орталық Мемлекеттік Архивінің, Орынбор облыстық Мемлекеттік Архивінің, Ресей мемлекеттік Әскери-тарихи Архивінің құжаттары пайдаланылды. Мәселені зерделеуде архивтер қорларындағы Ресей империясы заңдарының Толық жинағы, губернияларды басқаруға қатысты императорлардың Жарғылары мен заңдық актілері, революцияға дейін жарияланған құжаттар жинақтары, XIX ғасыр бойы қазақ өлкесін басқаруға қатысты енгізілген әкімшілік реформалардың түп мәтіндері қолданылды. Мақалада осындай деректерді зерделеу негізінде генерал-губернатор институтының белгілері мен ерекшеліктерін ашып көрсетуге әрекет жасалды.

Методологиялық тәсілдер ретінде тарихи зерттеудің диалектикалық тәсілдерімен тығыз байланыстағы тарихилық, объективтілік принциптер басшылыққа алынды. Мәселеге қатысты тарихи зерттеулердегі деректерді, мәліметтерді салыстыру, талдау, сипаттай баяндау әдістері қолданылды. Зерттеу мәселесінің барлық тұстарын жан-жақты талдау, қорытындылар жасау арқылы тарихи шындықтың объективті түрде бейнеленуіне әрекет жасалды.

Талқылау. XIX ғасыр тарихнамасында Ресейдің билік жүйесіндегі генерал-губернаторлық институттың қазақ даласында қалыптасуына, оның белгілеріне қатысты орыс зерттеушілері И. Крафттың, М.А. Терентьевтің, А.И. Левшиннің, М. Венюковтің, И.Ф. Бабковтың, П. Румянцевтің, В. Долинскийдің, Ф. Лобысевичтің еңбектері ерекше атап өтіледі. Мысалы, И. Крафттың еңбегінде (Крафт, 1898а: 88-503) Ресейдің қазақ қоғамын әкімшілік иеленуге, қазақ жерін отарлауға қатысты нұсқаулары, жарғылары, заңдары, ережелері талданған. М.А. Терентьевтің Орта Азияның жаулану тарихына қатысты еңбегінде (Терентьев, 2012, 360-423) Ресей империясының ұлттық аймақтарда жүргізген саясаты, отарлау барысы, қазақ жерінде «тыныштық орнату» мақсатында жүзеге асырған әскери-саяси шаралары туралы мол мәліметтер берілген. А.И. Левшин XIX ғасырдың басына дейін қазақ қоғамында «азаматтық құрылым» мен мемлекеттіліктің болмағанын (Левшин, 1996: 539) сөз етеді. Автор хан билігі, «халық» жиыны, жергілікті билік пен патша өкіметінің XVIII-XIX ғасырдың басындағы Орта Азияға қатысты саясаты туралы баяндайды.

Империялық Ресейдің XIX ғасырда қазақ өлкесінде жүргізген әкімшілік реформаларының жинағын (Материалы по введению русской политической системы управления в Казахстане, 1999: 11-252) зерделеу генерал-губернатор институтының құрылымын, қызметін күшейту бағытында енгізілген өзгерістерді бақылауға мүмкіндік берді.

Жалпы қазақстандық тарихнамада ресейлік билік жүйесіндегі генерал-губернатор институтының тарихына қатысты тұтас зерттеулер жоқ. Зерттеу нысанының кейбір тұстары және оның қазақтарды билеу жүйесіндегі орны ғана ішінара қарастырылады.

Атап айтатын болсақ, кеңестік кезеңде жарық көрген С. Зимановтың XVIII ғасырдың соңы мен XIX ғасырдың бірінші жартысындағы Қазақстанның саяси құрылымы жөніндегі монографиясында (Зиманов, 1960: 121-131) архив материалдары негізінде қазақ қоғамының саяси жүйесі мәселелері қарастырылады. Автор хандық билік жойылған уақыттан бастап өкіметтің қазақ даласында жүргізген солақай саясатының қызметіне сын пікірлерін білдіреді. Қазақ жерінде жүргізілген әкімшілік реформалардың жүргізілуін сыни тұрғыда баяндайды. Әкімшілік басқару жүйесінің қазақ даласындағы саяси дамуы және қызметі, өлкедегі генерал-губернаторлықтар қызметінің жетілдірілуі Б.С. Сүлейменовтің (Сүлейменов, 1963: 102-129), Г.С. Сапарғалиевтің (Сапарғалиев, 1966: 123-291) зерттеулерінде сөз болады. Еңбектердің империяның аймақтық саясатындағы жаңа кезеңді зерттеудегі тарихи-танымдық маңызы зор. Н.Е. Бекмаханованың (Бекмаханова, 1980: 202-233), К.А. Жиренчиннің ғылыми еңбектерінде Ресей үкіметінің әкімшілік және саяси шараларының зерттелуі мақалаға өзек болып отырған мәселені жете түсінуге ықпал етті. К.А. Жиренчин қазақ қоғамының әлеуметтік, саяси, құқықтық өмірінде түбегейлі өзгерістер туғызған саяси-әкімшілік реформаларға толық талдау жасаған, генерал-губернаторлық институттың жаңа белгілерін (Жиренчин, 1996а: 111-113) сипаттаған.

Мәселе тәуелсіздік кезеңінде біршама авторлар тарапынан қарастырылды. Зерттеуші Б. Абдрахманова (Абдрахманова, 1998: 13-145) қазақ даласында ресейлік билік және басқару органдарының қалыптасуы мен қызметін саралайды. Орынбор және Батыс-Сібір генерал-губернаторлықтарының әрекетімен құрылған жергілікті басқарудың барлық буындарының құрылымын, қызметін, тұрғылықты халықты езіп-жаншу әрекетін жан-жақты ашып көрсетеді. Саяси жүйені трансформациялау және Ресей империясының ауқымының қалыптасуы мен ұлғаюы әкімшілік-территориялық өзгерістердің есебінен өскендігін көрсеткен авторлар пікірі (Центральная Азия в составе Российской империи, 2008: 298) де ерекше көңіл аудартады. Г.Е. Отепова Ресей империясының XVIII ғасыр мен XX ғасырдың басындағы қазақ жерін отарлау саясатын заңнамалық негізге тарихи талдау жасау арқылы қарастырады. Автор осы заңдардың қазақ қоғамында іске асырылу механизмдерін көрсету арқылы орыс өкіметі жүргізген саясаттың шынайы мәнін түсінуге (Отепова, 2015: 23-211) мүмкіндік береді. С. Акимбеков қазақ халқының Ресейге бодан болуы, оның басты мақсаттары, отарлық билік жүйесінің қалыптасу кезеңін қарастыра келе, толық отарына айналу процесін тың көзқарастармен ашып береді. Қазақ даласында құрылған генерал-губернаторлықтар құрамындағы өзгерістердің этникалық, экономикалық негіздерін (Акимбеков, 2018: 392-393) көрсетеді. Б.С. Абенованың еңбегінде генерал-губернаторлық биліктің Уақытша ережеге сай одан әрі күшейтілгені, оның жергілікті халықты қанауды жүзеге асыратын полицейлік-бюрократиялық күшке айналғаны (Абенова, 2019: 55) атап көрсетіледі.

Ресейлік тарихнамада генерал-губернаторлар институтының тарихы, қалыптасуы мен даму мәселелері кейбір еңбектерде арнайы зерттеу нысаны ретінде қарастырылған. Л.М. Дамешектің еңбегінде империяның маңызды саяси институттарының бірі - генерал-губернаторлар институтының құрылуы мен эволюциясы зерделенеді (Дамешек, 2011: 18-61), оның Азиаттық Ресейдегі қызметінің ерекшелігі ашып көрсетіледі. Сібірлік генерал-губернаторлардың биографиялық мәліметтері беріледі. Автор генерал-губернаторлықтар қызметі саяси ғана емес, әкімшілік себептерге негізделген, олардың негізгі мақсаты ұлттық мемлекеттік тұтастықты нығайту деген пікір білдіреді. Генерал-губернаторлар институты мәселесі Г.А. Рассоловтың кандидаттық диссертациясында қарастырылған. Автор мәселенің территориялық ауқымын анықтау қажеттігіне көңіл бөледі. Мұндай әкімшілік-территориялық басқару

жүйесі Ресейдің шет аймақтарында ғана қызмет еткенін (Рассолов, 2005: 29) атап көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері. Билеу институты ретінде генерал-губернатор институты Ресей империясының даму бағытына қарай әрдайым жетілдіріліп және өзгертіліп отырды. Генерал-губернатор институты, салыстырмалы түрде алып қарағанда, губернатор институтынан жасырақ.

I Петр билігінен II Екатеринаға дейінгі кезеңде бұл институт нақты құқықтық мәртебені иеленген жоқ және тарихи дәстүр бойынша құрметті титул ретінде қолданылды. Бірінші кезекте, құрметті титул Ресей империясының иеліктерін қарудың күшімен кеңейткен губернаторларға берілді (Законодательные акты Петра I, 1946: 17-81).

II Екатерина кезінде жергілікті билікті реформалау барысында генерал-губернатор институты негізгі құрылымға айналды және нақты мәртебені – наместниктіктерді немесе генерал-губернаторлықтарды құрушы және басқарушы мәртебесін иеленді. Елді әкімшілік-территориялық бөлуді толығымен қайта ұйымдастыруға, яғни наместниктіктердің құрылуына және жаңа губерниялық мекемелердің ашылуына орай, губернияларға жаңа «қожайын» қажет болды (Крафт, 1898b: 91-136).

Дегенмен, реформалар барысында-ақ, бір губернияның басына орталықтан екі өкілдің – генерал-губернатордың және губернатордың - тағайындалуы мүлдем негізсіз екені білінді. Сондықтан, жергілікті басқару құрылымы өзгертілді. Құрамына бірнеше губерниялар енген наместниктіктер (генерал-губернаторлықтар) құрылды. Осылайша, генерал-губернаторлар, бір жағынан, Император, Сенат, екінші жағынан, губерниялар мен губернаторлар арасындағы аралық басқышқа айналды. Сөйтіп, басқарудың екі буынды жүйесінің орнына үш буынды басқыш келді. Және, наместниктер мен губернаторлардың функциялары көбіне ұқсас болды.

Сонымен қатар, бұл кезең елді басқарудың жаңа деңгейіне өту кезеңі болды. Бір жағынан, реформалар барысында жергілікті басқарудың, сол кездегі еуропалық деңгейге сәйкес келетін, жаңа жүйесі құрылды. Ол XIX ғасырдың басында орталық басқару (министрлік жүйе) реформасымен толықтырылды, және, осылайша, Ресей абсолюттік режим үшін, әкімшілік басқарудың, орталықтан басқару және децентрализация, территориялық және салалық принциптеріне негізделген прогрессивтік жүйесін иеленді. Екінші жағынан, екатериналық реформалар барысында басқарудың «үш буынды жүйесі» (орталық–генерал-губернатор–губернатор) байқаудан өтті, әсіресе, бұл жүйе шет аймақтарда өзін жақсы байқатты және бұдан былай сол территорияларда белсенді жүзеге асырылды. II Екатерина кезінде-ақ империяның шет аймақтарында наместниктіктер ашылды және олар кейбір қайта құрулармен XX ғасырдың басына дейін өмір сүрді.

I Павел бұрынғы территориялық құрылымдар мен жергілікті губерниялық мекемелерді негізінен сақтай отырып, наместниктіктерді губернияларға айналдырды, «ірілендірілген» генерал-губернаторлықтар мен наместниктіктерді және генерал-губернаторлар мен наместниктер институтын жойды. Генерал-губернатор азаматтық пен әскери билікті қатар жүзеге асыратын қызмет болатын. Павел бұл биліктерді бөлді, губернияларда азаматтық губернаторларды қалдырды, ал «шет аймақтарда», оның ішінде, батыста және оңтүстік-батыста азаматтық пен әскери губернаторлар қатар билік етті. Сібірге әскери губернатор тағайындалған жоқ. Яғни жағдайы тұрақты емес, Ресей құрамына енгізу үшін белгілі бір өтпелі кезеңді қажет ететін аймақтарда император әскери де, азаматтық та басқару орнатты (Васильев, 2015: 87). Ол кезде әскери губернаторлар генерал-губернаторлар институтына жатты.

I Александр өзінен бұрынғы екі императордың да басқару жүйесін басшылыққа алды. Оның кеңесшілері Новосильцев пен Сперанский өздерінің жобаларында Ресейді 12 генерал-губернаторлыққа бөлуді, олардың басына генерал-губернаторларды қоюды ұсынды. Бұл жағдайда, генерал-губернатор жергілікті емес, мемлекеттік қызмет, «аймақтық министрлік» қызмет ретінде, мысалы, кезіндегі Сібір приказы сияқты қарастырылды. Екінші жағынан, өкіметтің басты міндеті «ұлыорыстық губернияларды дамыту» деп есептейтін Жасырын комитет те генерал-губернаторлықтарды империяның тек шет аймақтарында сақтауға ұсыныс жасады (Жиренчин, 1996b: 90).

Негізінен басқарудың губерниялық жүйесін сақтаумен қатар, I Александр тек шет аймақта ғана емес, орталықта да бірнеше генерал-губернаторлықтарды енгізді, тіпті қайта қалпына келтірді десек болады. Ол Сібірде генерал-губернаторларды қалпына келтірді, ішкі губернияларда 5 генерал-губернаторлық орнатты, А.Д.Балашевтің атақты эксперименті бойынша кейбір шет аймақтарда әскери губернаторларды қалдырып, оларға бірнеше губернияның азаматтық бөлігін де басқаруды тапсырды. Алайда, бұл ішінара жүргізілген шаралар болды.

Генерал-губернаторлардың орны мен ролі жөніндегі мәселе I Николай патшалық еткен кезеңде түпкілікті шешілді. Комитеттің 1826 жылдың 6 желтоқсандағы мәжілісінде, «ежелгі үлестер жүйесі» сияқты «мемлекетті федерациялауға» алып келуі мүмкін болғандықтан, генерал-губернаторлықтар жүйесін енгізудің пайдалы еместігі жөнінде қорытынды жасалды. Сонымен қатар, Комитет «империя құрамында генерал-губернаторларды тағайындау тіпті пайдалы болатын бөліктердің де бар» екенін мойындады, олар – «екі астана және басқару үшін айрықша ережелерді қажет ететін алыс губерниялар» деп көрсетілді. Мұндай губерниялар ретінде: Сібір, Орынбор, Кавказ губерниялары, Новоресей өлкесі, Лифляндия, Эстляндия және Курляндия аталды. Бұлардың бәрі, Комитеттің пікірінше, «ішкі мемлекетті күшейту үшін, жалпы тәртіптен босатылуы қажет» (Материалы Комитета 6 декабря 1826 года, 1891: 77) болды. Бұл тізімде сол кезде наместник немесе генерал-губернатор институты бар Польшаның, Финляндияның, Украинаның, Беларуссияның және Литваның аты аталмады.

Расында да, көп уақыт өтпей-ақ, I Николай, Ресей империясының шет аймақтарында бұл институт белсенді қолданылып, дамып жатса да, «ішкі» генерал-губернаторлықтардың барлығын жойды.

Осылайша, XIX ғасырдың 30-жылдарында Ресейде басқарудың жергілікті екі түрлі тұрақты жүйесі қалыптасты. Біріншісі – басқарудың «губернаторлық» формасы, бұл негізгі, жалпыимпериялық, тұрақты формаға айналды. Аталған форма Ресейдің орталық «ұлыорыстық» аудандарына және «бұрынғы» шет аймақтарға тән болды. Губернатор институты барлық генерал-губернаторлықтарда түгелге жуық қызмет етті, бірақ ол мұнда бағынышты роль атқарды.

Екіншісі – басқарудың «генерал-губернаторлық» формасы. Ол Ресей империясының шет аймақтарына тән болды. Сонымен қатар, бұл форма ішкі губернияларда да төтенше жағдай енгізілген кезеңде және соғыс кезінде жаулап алынған территорияларда уақытша генерал-губернаторлықтар ретінде қолданылды.

Заңдық тұрғыда Ресейдің билік жүйесіндегі генерал-губернаторлардың орны мен ролі алғаш рет II Екатерина кезінде 1775 жылы «Бүкілресей империясының губернияларын басқаруға арналған мекемелерді бекітулерде» (Учреждения для управления губерний Всероссийской империи, 1775: 8-23) анықталды. «Билеуші наместнигінің қызметі жөніндегі» IV тарауда (85-бап) билеуші наместнигі «...судья емес, өз губерниясының қожайыны» деп атап өтілген. Осылайша, «губерния қожайыны» ұғымынан басқа, бұл құжатта генерал-губернатордың мақсаты, міндеттері және қызметтік міндеттемелері анықталған. Ең бастысы, империялық

заңдардың чиновниктер мен мекемелер тарапынан орындалуын генерал-губернаторлардың бақылауы мен қадағалауы жөнінде айтылған.

Сонымен қатар, кейбір басқару функциялары, билік барысында асыра сілтеушілікке, қатыгездікке жол бермеу туралы айтылып кеткен (84-бап). Және де генерал-губернаторлар халыққа азық-түліктің жеткілікті болуын, салықтардың және рекруттардың дәл жиналуын бақылауы тиіс болды.

Төтенше жағдайларда шекаралық губерниялардың генерал-губернаторы әскери функцияларды да атқара алатыны (89-бап) айрықша атап өтілген.

«Бекітулерде» губернаторлардың (наместниктіктердің билеушілері) орны мен ролі туралы ешнәрсе айтылмайды. 2-бапта тек «губернияларға немесе наместниктіктерге наместниктіктер билеушілері немесе губернаторлар бекітіледі» деп қана көрсетілген. Егер 1764 жылғы Наказда губернатор «губерния қожайыны» деп аталып, оған барлық функциялар жүктелсе, «Бекітулер» бойынша ол функциялар енді генерал-губернаторға берілген.

Құжатта «генерал-губернатор губерндік басқарманың төрағасы болып табылады, онымен бірге екі кеңесшісімен губернатор мәжіліс құрады; генерал-губернатор немесе губернатор губерниядан тыс болған жағдайда, вице-губернатор губернаторды ауыстырады» (94-бап) деп көрсетілген. Бұл баптан, алғашқыда губернатор генерал-губернатордың орынбасары, яғни губерниядағы жоғарғы қызмет иесі жанындағы әкімшіліктің өзіндік басшысы ретінде есептелгенін білуге болады.

Генерал-губернаторлардың да, губернаторлардың да тағайындалу тәртібін «император ағзам анықтайды» (59-бап) деп көрсетілді.

Шенге қатысты айтатын болсақ, «Бекітулер» бойынша губернатор шені 4 кластан төмен болмауы тиіс (47-бап) болды, генерал-губернатор шені жөнінде құжатта ешнәрсе айтылмады.

Генерал-губернатор II Екатеринадан билік пен ықпалдың тағы да бір маңызды атрибутын – Сенатта, жалпы жиналыста және өзінің наместниктігінің істері қаралатын департаментте мәжіліс құру құқығын және шешуші дауыс құқығын иеленді (91-бап).

Генерал-губернатордың орны мен ролінің заңдық бекітілуі осындай болды, XIX ғасырда таралу аясы шектеулі болғанымен (астаналар, империяның шеткері және шекаралық аймақтары), олардың билігі нақты сақталды.

1837 жылғы губернаторларға арналған наказда жергілікті басқарудың негізгі институты ретінде губернатор институты (Общий наказ гражданским губернаторам, 1837: 21) көрсетілді. Онда генерал-губернатордың жергілікті биліктегі жоғарғы деңгейі мен орны да анықталды (210-бап); Генерал-губернатор патша билігі тарапынан ерекше сенімді иеленді... (232-бап); Генерал-губернатор «заңдардағы кейбір қолайсыздықтарға қатысты үкімет Сенатына ұсыныс жасау құқығын иеленді; алайда, Жоғары билік тарапынан бекітілген жағдайда оны дер кезінде және сөзсіз орындауы тиіс болды» (249-бап).

XIX ғасырдың ортасынан бастап генерал-губернаторлардың шет аймақтардағы жағдайы 1853 жылдың 29 мамырындағы «Генерал-губернаторларға арналған нұсқауда» (Общее губернское учреждение, 1853: 32-36) анықталған. Бұл генерал-губернатор институтына арналған жалғыз құжат болып табылады. Бұл нұсқауға сәйкес, генерал-губернатор қызметі губерниялық мекемелер мен министрліктер арасындағы аралық инстанция ретінде сипатталады, бұл инстанцияға берілген билік дәрежесі генерал-губернатордың Билеушінің толық сенімін иеленген және жоғарғы үкіметтің мүдделерін білетін тұлға ретінде ұсынылуымен анықталады, бұл қызметтің міндеттері генерал-губернаторға жүктелген саяси қадағалау және жергілікті әкімшілікті саяси басқару функциясымен сипатталады. Генерал-губернаторлар «патшалықтың жоғары құқықтарының бұзылмауының, мемлекеттің пайдасының және үкіметтің заңдары мен

өкімдерінің нақты орындалуының басты қадағалаушысына» (Ерошкин, 1968: 86) айналды.

Дегенмен, генерал-губернатордың құқықтары мен міндеттерінің бұлайша кеңейтілуі заңдық тұрғыдан көп нәрсе анықтамады. Николай I-нің патшалық ету дәуірінің шарықтау шегінде қабылданған бұл құжат XX ғасырдың басына дейін күшінде болды.

Десек те, генерал-губернаторлардың барлығына ортақ жарғыны жасақтау өте қиын болғанын да ескеру қажет, өйткені, империяның түрлі аймағында билік ететін олардың міндеттері мен қызметтік міндеттемелері де түрліше болды. «Шет аймақтардың» генерал-губернаторлары негізінде айрықша заңдық құжаттарға сәйкес әрекет етті.

Жоғарыда айтылғандардан, генерал-губернатор институтына тән белгілерді және олардың XIX ғасырдағы губернатор институтынан айырмашылығын көрсетуге болады.

Генерал-губернаторлық институтының басты ерекше белгісі оның билігінің құқықтық сипатында емес, жеке сипатында болды. Осы қызмет орнында отырған адамға император тарапынан білдірілетін жеке сенім дәрежесі генерал-губернатордың аймақтағы шексіз билігіне жағдай жасады. Осыдан барып, заңдық тұжырымдардың екіұштылығы мен жалпылығы, міндеттердің шамадан тыс ауқымдылығы, биліктің бір өзінің билеп-төстеуіне жағдай жасайтын төтеншелік сипаты, орталықтың бақылауының әлсіздігі күшейді. Генерал-губернаторлар императорға тікелей «шығып отырды», оларды император тағайындады және орнынан алды, ал шет аймақтар губернаторлары болса, тек Ішкі істер министрімен, онда да генерал-губернатор арқылы байланыс жасады.

Алайда, генерал-губернатордың шексіз билігі императордың жеке сеніміне негізделгенімен, оған орталықпен келіспей, міндеттелген қаулылар шығаруға, әскери күштерге қолбасшылық етуге, чиновниктердің штаттық кестесін өзгертуге, қаржы ресурстарын өз бетінше жұмсауға заңдық дербес құқық бермеді. Сондықтан, тіпті «таза» істер үшін аяқ-қолы байланған жергілікті басшылық заңды айналып өтуге мәжбүр болды. Генерал-губернаторлық биліктің дамуының парадоксі сонда, ол билік дербестігі емес, дербес билік болуында еді.

Генерал-губернатор институтының екінші ерекше белгісі оның төтеншелік сипатында болды. Генерал-губернаторлар жалпы тыныш аймақтарға тағайындалған жоқ. Олар жаңа жауланған және Ресей империясының құрамына енді енгізілген аймақтарға тағайындалды, өйткені, оларды жуасыту және мемлекеттің құрамына кіріктіру қажет болды, немесе, әлеуметтік-саяси қақтығыстар шиеленіскен және патшалық режимнің сақталуына қауіп төнген аймақтарға, немесе, жоғары патшалық өкімет орналасқан астаналарға тағайындалды.

Шет аймақтарда генерал-губернаторлықтың өмір сүру мерзімі ғасырға созылғанымен, билік пен басшылықтың төтенше және уақытша сипаты ешқайда жоғалған жоқ. Генерал-губернатор губернатормен салыстырғанда, аймаққа тұрақты басқару үшін келген жоқ, ол оны билеу үшін, оған үстемдік ету үшін, қандай да болмасын жолменен «шет аймақтың» (екінші сорттағы территорияның) немесе «шиеленіс ошағының» тыныш, бой ұсынған, бірыңғай, ішкі ресейлік губернияға айналуын тездету үшін келді. Және де оның қызметін анықтайтын заңдар саны аз болған сайын, оның императордың жеке сенімін жүзеге асыруы табысты бола берді.

Генерал-губернатор қызметінің келесі белгісі оның әскери сипатында болды. Қызметтің «губернатор» емес, «генерал-губернатор» деп аталуының өзі, бұл қызметті атқаруға тек жоғары әскери шендегі адамдар – генералдар мен одан да жоғары шендегілердің тағайындалатынын көрсетеді. Мысалы, генерал-губернаторлық тарихындағы 200 генерал-губернатордың тек 18-і ғана (оның өзі Екатерина дәуіріндегі

наместниктер) азаматтық шендегілер болды, ол екі жүз жылда қызмет еткен генерал-губернаторлардың 9 %-ын құрады.

XVIII ғасырда генерал-губернаторлар тікелей Ресей империясының иеліктерін кеңейтумен айналысты, және олардың әскери қызметі азаматтық қызметінен басым болды. XIX ғасырдың бірінші жартысында генерал-губернаторлардың басты функциясы ретінде империя құрамындағы ұлт аймақтарды тыныштандыру және бағындыру жүктелді. Осы уақытта, Николай I кезінде генерал-губернатор қызметінің жаңа модификациясы пайда болды, яғни ол - жәй ұлттық аймақтарға емес, әскери жағдайда тұрған аймақтарға тағайындалған әскери генерал-губернатор қызметі. Тек XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап қана, генерал-губернаторлар қызметінде әскери емес, полицейлік функция басым бола бастады (ҚР ОМА. 25-қор. 1-т. 454-іс. 109-144-пп.; 490-іс. 6-п.). Полицейлік қызмет империяның шет аймақтарындағы, сонымен қатар, астаналар мен орталық аймақтардағы революциялық, ұлттық және сепаративтік бағыттағы қозғалыстарға қарсы күреспен байланыстырылды.

«Губернияларды басқару жөніндегі бекітулердің» 89-бабында генерал-губернатордың әскери функциялары сипатталды. Генерал-губернатор өз территориясында орналасқан арнаулы әскери басшылығы жоқ әскери күштерге қолбасшылық етті. Мысалы, XIX ғасырдың бірінші жартысында Кавказдағы жоғары билеушілер Айрықша кавказ корпусына қолбасшылық етті. 1863 жылы әскери округтер құрылғаннан кейін, генерал-губернаторлар өз территориясындағы әскери округтардың қолбасшылығын қоса атқарды. 1867, 1868 жылдардағы Уақытша ережелерге сай Түркістан генерал-губернаторы Түркістан әскери округі әскерлерінің Қолбасшысы атағын иеленді, Орынбор генерал-губернаторы Орынбор казак әскерлері мен Башқұрт әскеріне қолбасшылық етті, ал Батыс Сібір генерал-губернаторы Батыс Сібір әскери округінің қолбасшысы болды және Сібір казак әскерінің тағайындалған атаманы атағын иеленді (3-е ПСЗ, т. VI, № 3814). 1881 жылдан бастап, басқа да генерал-губернаторлар казак әскерлерінің тағайындалған атамандарына айналды.

Келесі ерекшелік генерал-губернатор қызметінің әкімшілік емес, саяси сипатында жатты. Генерал-губернаторлар қызметінің мұндай сипаты бірнеше жағдайлармен түсіндіріледі.

Біріншіден, XIX ғасырда олар бұрын тәуелсіз болған, немесе сондай мемлекеттердің бөлігі болған ұлт аймақтардың генерал-губернаторлығына басшылық етті. Сондықтан, олар кәдімгі әкімшілік функциялардан басқа, өзінің саяси автономиясын ерекше сақтап қалған бұл мемлекеттерде, Ресейдің осы территориядағы мүдделерін қорғаушы және өкілі ретіндегі саяси функцияларды да атқарды. Оған қоса, орталық өкімет оларға, осы шет аймаққа көршілес мемлекеттерге қатысты сыртқы саяси функцияларды да жүктеді. Басқаша айтқанда, олар империяның шет аймақтарындағы вице-патшалар болды.

Екіншіден, генерал-губернаторлар билігінің саяси сипатына самодержавиелік мемлекеттің саяси иерархиясындағы олардың жоғарғы орны жағдай жасады. Генерал-губернаторлар өзінің саяси салмағына қарай, министрлерге теңестірілді, Рангілер жөніндегі табель бойынша негізінен (70 %) 2-3 кластағы шендерді иеленді. Түрлі кезеңдерде генерал-губернаторлар империяның жоғарғы органдарына: Сенатқа, Мемлекеттік Кеңеске, министрлер Кеңесіне және Комитеті құрамына кірді. Империяда, тәжірибе жүзінде, губернаторлар генерал-губернатор қызметіне тағайындалған, ал генерал-губернаторлардың губернатор қызметіне тағайындалу жағдайы болмаған.

Үшіншіден, генерал-губернатор қызметінің өмір сүрген кезеңінде губернияда оның ролі әр уақытта екі айырылып отырған. Бастапқы, жергілікті басқару жүйесіне енген кезде, жоғарғы жергілікті бақылауды жүзеге асыру арқылы ол биліктің басында тұруы қажет болды.

Кейін генерал-губернатордың төмендегі инстанциялар мен чиновниктердің қызметін бақылауы мен қадағалау позициясы басым бола бастады да, тікелей басқару ісімен айналыспады. XIX ғасырдың ортасынан бастап, мұндай бақылау саяси сипат ала бастады. Генерал-губернатор билігі полициямен және жандармериямен бірге, самодержавиені құлатуға және империядан шығуға ұмтылған радикалды саяси және ұлттық күштердің жолында басты кедергі айналды.

Генерал-губернаторлықтарда жалпы империялық заңдылықтар толық көлемде жүзеге асырылған жоқ, генерал-губернаторлықтар өлкедегі қарым-қатынас жүйесін реттейтін жекелеген заңдық актілерді иеленді. Бұл басқарудың екі буынды (үкімет - губернатор) емес, үш буынды (император–генерал-губернатор–губернатор) жүйесі болды.

Генерал-губернаторлықтарда, басқарудың жалпы империялық органдарынан басқа, шет аймақты империяға қосқаннан кейін де өзінің қызметін тоқтатпаған жергілікті (дәстүрлі) басқару органдары, сонымен қатар, нормативтік және сот актілері болды. Оған қоса, кейбір шет аймақтарда наместниктің немесе генерал-губернатордың билігі жалпы империялық заңдармен ғана емес, жергілікті нормативтік актілермен де шектеліп отырды.

Міне, генерал-губернатор институтының негізгі белгілері, оның Ресей империясының әкімшілік-саяси жүйесіндегі орны мен ролі осындай болды.

Қорытынды. Тарихи жағдайларға және жоғарыда аталған заңдық құжаттар негізінде Ресей үкіметі жаулап алынған территориялардағы империялық билікті нығайту мақсатында қазақ даласында генерал-губернаторлықтар қызметін кеңейтті.

1865 жылы Ресей іргелес жатқан Қытай және Орта Азия хандықтары жерлерінің азаматтық және әскери құрылымын өзгерту қажет деп танып, Түркістан облысы мен Семей облысының кейбір бөлігінен Түркістан генерал-губернаторлығын құрды (2-е ПСЗ, отделение 1, №44831).

1870 және 1880 жылдары Ресейдің оңтүстік бағытта жалғастырған белсенді басқыншылық саясаты Түркістан генерал-губернаторлығының территориялық жағынан ұлғаюына және жаңа әкімшілік бірліктердің құрылуына алып келді.

1881 жылы 1850 жылы қайта ұйымдастырылған Орынбор генерал-губернаторлығы жойылды (Крафт, 1898с: 418).

Аймақтарды жаулау кезеңінің аяқталу жағдайында Ресей қосылған территориялардың әкімшілік құрылымын түпкілікті рәсімдеуді жүзеге асырды. 1882 жылы қазақ даласында Дала генерал-губернаторлығы құрылды. 1886 жылы Александр III императордың Түркістан өлкесін басқару жөніндегі Жарғысы жарияланды. Жарғыға сай оның құрамына Сырдария, Ферғана, Самарқан облыстары енді.

XIX ғасырдың соңында Ішкі істер министрлігі Дала генерал-губернаторлығын одан әрі сақтап қалу қажеттігі мәселесіне байланысты генерал-губернатор билігіне былайша сипаттама берді: «Генерал-губернатор - үкіметтің жоғарғы жергілікті органы, ол жергілікті жерлерді басқару ісінде оқшауланғандарды бірте-бірте біріктіру және оларды, азаматтықтың даму деңгейіне қарай, ортақ белгіленген басқару ісіне жақындату бағытындағы үкіметтің ұмтылысы мен шараларын жүзеге асырады. Бұл жағынан алғанда, ол өлкедегі ұйымдастырушы, біріктіруге қызмет ететін бастамалардың инициаторы: ол үкіметтің шараларын шұғыл және мақсатты жүзеге асыруға жағдай жасайды. Осылайша, ол үкіметтің тапсырмаларын жеткізуші ғана инстанция емес, жеткізуші инстанция генерал-губернатор мекемесінің түпкі мақсатына қызмет етуі қажет. Жергілікті халықты басқарудың жалпы бастауларын қабылдауға дайындау нәтижелеріне қарай, генерал-губернаторлық басқаруды жою қажеттілігі жөнінде мәселе көтеріледі» (Жиренчин, 1996с: 79).

1897 жылы Дала генерал-губернаторлығы құрамындағы Жетісу облысы Түркістан генерал-губернаторлығына қайта берілді. Ал Дала генерал-губернаторлығына Ақмола, Семей, Орал, Торғай облыстары кірді. Осылайша, XIX ғасырдың соңына қарай қазақ даласын Ресей үкіметі екі генерал-губернаторлық арқылы басқарды.

Бұл генерал-губернаторлықтар жалпы империялық билік жүйесінде азаматтық билік, әскери күштерге қолбасшылық ету және сыртқы саяси мәселелерді шешу бағыттарындағы қызметін күшейтті. Өзінің сансыз көп өкілеттік міндеттерін генерал-губернаторлар толып жатқан органдар мен мекемелердің көмегімен жүзеге асырды. Олар өлкеде тұтас әкімшілік аппаратты құрып алды және құрамы жағынан күрделі бюрократиялық мекемелерге айналды.

Генерал-губернаторлықтар өлкені отарлық бағындыруды одан әрі күшейту мақсатымен қабылданған шаралар барысында қазақ даласын бақылау мен басқаруды шын мәнінде өз қолына жинақтаған билеу органдарына ұласты.

Дереккөздер

ҚР ОМА – ҚР Орталық Мемлекеттік архиві
ОрОМА – Орынбор облыстық мемлекеттік архиві
РМӨТА – Ресей мемлекеттік әскери-тарихи архиві

Sources

CSA RK – Central State Archive of the Republic of Kazakhstan
SAOR – State Archive of the Orenburg Region
RSMHA – Russian State Military Historical Archive

Әдебиеттер тізімі

Абдрахманова, 1998 – *Абдрахманова Б.* История Казахстана: власть, система управления, территориальное устройство в XIX веке. Астана, 1998. 132 с.

Акимбеков, 2018 – *Акимбеков С.* Казахстан в Российской империи. Алматы: ТОО «Институт Азиатских исследований», 2018. 562 с.

Әбенова, 2019 – *Әбенова Б.С.* Ресей империясының қазақ өлкесіндегі аймақтық саясаты (1868-1891). Монография. Алматы: Эпиграф, 2019. 388 б.

Бабков, 1912 – *Бабков И.Ф.* Воспоминание о моей службе в Западной Сибири. СПб., 1912. 245 с.

Басин, 1971 – *Басин В.* Россия и Казахские ханства в XVI-XVIII вв. Алма-Ата: Наука, 1971. 275 с.

Бекмаханова, 1980 – *Бекмаханова Н.Е.* Многонациональное население Казахстана и Киргизии в эпоху капитализма. Последняя четверть XVIII – 60-е годы XIX в. М., Издательство «Наука», 1980. 279 с.

Венюков, 1877 – *Венюков М.* Россия и Восток. СПб., 1877. 49 с.

Дамешек, 2011 – *Дамешек Л.М.* Институт генерал-губернаторов Азиатской России и его особенности. Иркутск: Оттиск, 2011. 128 с.

Долинский, 1865 – *Долинский В.* Об устройстве Киргизской степи. СПб., 1865. 167 с.

Ерошкин, 1968 – *Ерошкин Н.П.* История государственных учреждений дореволюционной России. М.: Высшая школа. 1968. 368 с.

Жиренчин, 1996 – *Жиренчин К.А.* Политическое развитие Казахстана в XIX – начала XX веков. Алматы: Жеті Жарғы, 1996. 352 с.

Зиманов, 1960 – *Зиманов С.* Политический строй Казахстана конца XVIII - I половины XIX веков. Алма-Ата: Издательство АН Каз.ССР, 1960. 296 с.

Крафт, 1898 – *Крафт И.И.* Сборник узаконений о киргизах степных областей. Оренбург, 1898. 532 с.

Левшин, 1996 – *Левшин В.В.* Описание киргиз-казачьих или киргиз-кайсацких орд и степей. Алматы: Санат, 1996. 654 с.

Лобысевич, 1872 – *Лобысевич Ф.* Главные начальники Оренбургского края // *Военный сборник*. 1872. №5.

Материалы по введению..., 1999 – *Материалы по введению* русской политической системы управления в Казахстане /Сост.: С.К. Жакыпбек, А.А. Бельбаева. Алматы: Қазақ университеті, 1999. 257 с.

Материалы по истории ..., 1960 – *Материалы по истории* политического строя Казахстана. Т.1. Алма-Ата: Изд. АН КазССР, 1960. 442 с.

Материалы по истории..., 1994 – *Материалы по истории* государства и права Казахстана (вторая половина XIX-начало XX веков). Алматы: Атамұра, 1994. 284 с.

Отепова, 2015 – *Отепова Г.Е.* История Казахстана в законодательных источниках Российской империи: монография. Павлодар: ПГПИ, 2015. 258 с.

Рассолов, 2005 – *Рассолов Г.А.* Институт генерал-губернаторства в Российской империи (1775 г. – конец XIX в.). Автореферат на соискание ученой степени кандидата исторических наук. М., 2005. 27 с.

Румянцев, 1910 – *Румянцев П.П.* Киргизский народ в прошлом и настоящем. СПб., 1910. 66 с.

Сапаргалиев, 1966 – *Сапаргалиев Г.С.* Карательная политика царизма в Казахстане. Алма-Ата: Наука, 1966. 375 с.

Сулейменов, 1963 – *Сулейменов Б.С.* Аграрный вопрос в Казахстане последней трети XIX-начала XX века (1867-1916). Алма-Ата: Изд-во АН КазССР, 1963. 411 с.

Терентьев, 1906 – *Терентьев М.А.* История завоевания Средней Азии. Т.1,2. СПб., 1906. 122 с.

Царская колонизация, 1995 – *Царская колонизация в Казахстане.* Алматы: Рауан, 1995. 368 с.

References

Abdrakhmanova, 1998 – *Abdrakhmanova B.* Istorija Kazakhstana: vlast, Sistema upravlenya, territorijalnoe ustroystvo v XIX veke [History of Kazakhstan: power, management system, territorial structure in the xix century]. Astana, 1998. 132 p. (In Rus.)

Abenova, 2019 – *Abenova B.S.* Reser imperiasynyñ qazaq ólkesindegi amaqtyq saijasaty [Regional policy of the Russian Empire in the Kazakh region]. Monografiya. Almaty: Epigraph, 2019. 388 p. (In Kaz.)

Akimbekov, 2018 – *Akimbekov S.* Kazakhstan v Rossiskoi imperii [Kazakhstan in the Russian Empire]. Almaty: TOO «Institut Aziatskih issledovaniy», 2018. 562 p. (In Rus.)

Babkov, 1912 – *Babkov I.F.* Vospominanie o moei sluzhbe v Zapadnoi Sibiri [Memoirs of my service in Western Siberia]. St. Petersburg, 1912. 245 p. (In Rus.)

Basin, 1971 – *Basin V.* Rossiya i Kazahskie khanstva v XVI-XVIII vv. [Russia and the Kazakh Khanates in the XVI-XVIII centuries]. Alma-Ata: Nauka, 1971. 275 p. (In Rus.)

Bekmakhanova, 1980 – *Bekmakhanova N.E.* Mnogonatsionalnoe naselenie Kazakhstana i Kirgizii v epohu kapitalizma. Poslednyaya chetvert XVIII – 60-e gody XIX v. [Multinational Population of Kazakhstan and Kyrgyzstan in the Era of Capitalism]. M., Nauka. 1980. 279 p. (In Rus.)

Dameshek, 2011 – *Dameshek L.M.* Institut general-gubernatorov Azijatskoi Rossii i ego osobennosti [Institute of Governor-Generals of Asian Russia and Its Features]. Irkutsk: Ottisk, 2011. 128 p. (In Rus.)

Dolinsky, 1865 – *Dolinsky V.* Ob ustroystve Kirgizskoi stepi [On the Structure of the Kirghiz Steppe]. SPb., 1865. 167 p. (In Rus.)

Eroshkin, 1968 – *Eroshkin N.P.* Istorija gosudarstvennyh uchrezhdenii dorevoljtzionnoi Rossii [History of State Institutions of Pre-Revolutionary Russia]. M: Vysshaya shkola, 1968. 368 p. (In Rus.)

Kraft, 1898 – *Kraft I.I.* Sbornik uzokonenii o kirgizakh stepnykh oblastei [Collection of Laws on the Kirghiz of the Steppe Regions]. Orenburg, 1898. 532 p. (In Rus.)

Levshin, 1996 – *Levshin V.V.* Opisanie kirgiz-kazachi ili kirgiz-kaysakskikh ord i stepei [Description of the Kyrgyz-Cossack or Kyrgyz-Kaysak Hordes and Steppes]. Almaty: Sanat, 1996. 654 p. (In Rus.)

Lobysevich, 1872 – *Lobysevich F.* Glavnye nachalniki Orenburgskogo kraja [Main Chiefs of the Orenburg Region] // Voennyi sbornik, 1872. № 5. (In Rus.)

Materialy po istorii, 1960 – *Materialy po istorii Politicheskii stroi Kazakhstana* [Materials on the History of the Political System of Kazakhstan]. Т. 1. Alma-Ata: Izdatelstvo AN Kaz.SSR, 1960. 442 p. (In Rus.)

Materialy po istorii, 1994 – *Materialy po istorii gosudarstva i prava Kazakhstana (vtoraja polovina XIX-nachala XX vekov)* [Materials on the History of the State and Law of Kazakhstan (Second Half of the 19th - Early 20th Centuries)]. Almaty: Atamura, 1994. 284 p. (In Rus.)

Materialy po vvedenij, 1999 – *Materialy po vvedenij russkoi politicheskoi sistemy upravlenija v Kazakhstane (Materials on the History of the State and Law of Kazakhstan (Second Half of the 19th - Early 20th Centuries) / Sost.: S. Zhakypbek, A. Belbaeva.* Almaty: Qazaq university, 1999. 257 p. (In Rus.)

Отепова, 2015 – *Отепова Г.Е.* Istorija Kazakhstana v zakonodatelnyh istochnikah Rossiskoi imperii [History of Kazakhstan in the Legislative Sources of the Russian Empire]. Monografiya. Pavlodar: PGPI, 2015. 258 p. (In Rus.)

Rassolov, 2005 – *Rassolov G.A.* Institut general-gubernatorstva v Rossiskoi imperii (1775 g. – konec XIX v.) [Institute of General Governorship in the Russian Empire (1775 – the end of the XIX Century)]. Abstract for the degree of Candidate of Historical Sciences. Moscow, 2005. 27 p. (In Rus.)

Rumyantsev, 1910 – *Rumyantsev P.P.* Kirgizskii narod v nastojashem i proshlom [Kirghiz People in the Past and Present]. Spb., 1910. 66 p. (In Russ.)

Sapargaliyev, 1966 – *Sapargaliyev G.S.* Karatelnaja politika tzarizma v Kazakhstane [Punitive Policy of Tsarism in Kazakhstan]. Alma-Ata: Nauka, 1966. 375 p. (In Rus.)

Suleimenov, 1963 – *Suleimenov B.S.* Agrarnyi vopros v Kazakhstane poslednei treti XIX-nachala XX veka [Agrarian Issue in Kazakhstan in the Last Third of the XIX - Early XX Centuries]. Alma-Ata: Izdatelstvo AN Kaz.SSR, 1963. 411 p. (In Rus.)

- Terentiev, 1906 – *Terentiev M.A.* Istorija zavojavanie Srednej Azii [History of the conquest of Central Asia]. T. 1,2. SPb., 1906. 122 p. (In Rus.)
- Tzarskaja kolonizazija, 1995 – *Tzarskaja kolonizazija v Kazakhstane* [Tsarist colonization in Kazakhstan] Almaty: Rauan, 1995. 368 p. (In Rus.)
- Venyukov, 1877 – *Venyukov M.* Rossija i Vostok [Russia and the East]. SPb., 1877. 49 p. (In Rus.)
- Zhirenchin, 1996 – *Zhirenchin K.A.* Politicheskoe razvitie Kazakhstana v XIX – nachala XX vekov [Political Development of Kazakhstan in the XIX – Early XX Centuries]. Almaty: Zheti Jargy, 1996. 352 p. (In Rus.)
- Zimanov, 1960 – *Zimanov S.* Politicheskii stroi Kazakhstana konets XVIII - I poloviny XIX vekov [Political System of Kazakhstan at the End of the XVII - I Half of the XIX Centuries]. Alma-Ata: Izdatelstvo AN Kaz.SSR, 1960. 296 p. (In Rus.)

ОТАН ТАРИХЫ. 2024 № 27 (3)

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ. 2024. № 27 (3)

МЕТОДОЛОГИЯ / METHODOLOGY

<i>Кабульдинов З.Е., Торайгыров Е.М., Черниенко Д.А.</i> АБЫЛАЙ И ЕГО ВЗАИМООТНОШЕНИЯ С МАНЬЧЖУРСКОЙ ДИНАСТИЕЙ.....	547
<i>Доскараева А.А., Мұхатова О.Х., Жұмаділ А.К.</i> XVII–XVIII ҒАСЫРДЫҢ І-ШИРЕГІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТЫ ТАРИХЫНЫҢ ОТАНДЫҚ ТАРИХНАМАСЫ.....	565

ТАРИХ / HISTORY / ИСТОРИЯ

<i>Абенова Б.С., Әбенов Д.Қ.</i> РЕСЕЙЛІК БИЛІК ЖҮЙЕСІНДЕГІ ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОР ИНСТИТУТЫ: БЕЛГІЛЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	582
<i>Abdulina A.T., Ualtayeva A.S., Margulan A.S.</i> THE CITY AS A PROBLEM IN FOREIGN AND SOVIET HISTORIOGRAPHY.....	596
<i>Вектагамбетова М.Зһ., Вимолданова А.А., Тастекова Г. В.</i> PRACTICES OF UEZD MANAGEMENT OF KAZAKH VOLOSTS IN THE TURGAI REGION IN THE SECOND HALF OF THE XIX - EARLY XX CENTURY.....	610
<i>Джумағалиев Д.А.</i> КАЗАХСТАНСКИЕ ИСТОРИЧЕСКИЕ ПОДКАСТЫ НА ПЛАТФОРМЕ YOUTUBE: РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ И ФОРМИРОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ.....	625
<i>Каскарбаева Г.</i> ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ТЕКСТЫ КАК ИСТОЧНИК ПО ИЗУЧЕНИЮ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА.....	639
<i>Кашкимбаев А.Н.</i> СУЛТАН ГАЗИ ВАЛИ-ХАН (ВАЛИХАНОВ): ШТРИХИ К ПОРТРЕТУ.....	653
<i>Қаипбаева А.Т., Әбікей А.М.</i> 1920–1930 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДАҒЫ ЖӘНЕ ІРГЕЛЕС ЕЛДЕРДЕГІ БАЛАЛАР ПАНАСЫЗДЫҒЫ МӘСЕЛЕСІНЕ ТАРИХНАМАЛЫҚ ШОЛУ.....	665
<i>Қоңқабаева Н.Н., Абдрахманова К.Х., Қоңқабаева А.Н.</i> МӘМЛҰК СҰЛТАНАТЫН ЗЕРТТЕУ ТУРАЛЫ ЖАЗБАША ДЕРЕККӨЗДЕР.....	680
<i>Құдайбергенова А.И., Тайман С.Т., Жетібаев К.М.</i> МҰСТАФА ШОҚАЙ ЖӘНЕ ТҮРКІСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН ҚАЗАҚ АКСР ЖЕРІНДЕГІ АШАРШЫЛЫҚ.....	692
<i>Kuanbay O. (Turция), Apendiyev T., Ushkurbayeva A.</i> SOME ASPECTS OF DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE REPUBLIC OF TURKEY (1991-2021).....	706
<i>Sultan-Khan A. Zhusip, Zhumatay S.</i> THE ALL RUSSIAN CONSTITUENT ASSEMBLE AND THE HISTORY OF THE CREATION OF ALASH ORDA.....	721
<i>Умбетов Н.А.</i> К ВОПРОСУ О ХРОНОЛОГИИ ПРАВЛЕНИЯ ХАНОВ НА ВОСТОКЕ УЛУСА ДЖУЧИ В 1420-Х ГОДАХ.....	734
<i>Хазретәліқызы Р., Ас Х. (Турция), Дюсембекова Ж.</i> ҚОҢЫРҚОЖА ҚОЖЫҚОВТЫҢ ТЕРГЕУ ҚҰЖАТТАРЫ – ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ.....	755
<i>Черепанов К.В.</i> ПРЕВРАЩЕНИЕ КАЗАХСТАНА В ПРОМЫШЛЕННО-РЕСУРСНУЮ БАЗУ СССР В ЭПОХУ Д.А. КУНАЕВА (1964-1986 ГГ.).....	771
<i>Шашаев Ә.К., Оразов Р.Е., Байназарова Б.</i> БАТЫС ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ 1869 ЖЫЛҒЫ КӨТЕРІЛІСТЕР: СЕБЕБІ МЕН САЛДАРЫ.....	787
<i>Шотанова Г.А., Уәкенов Е.М.</i> ЗАПАДНЫЙ КАЗАХСТАН В XIX ВЕКЕ: ТОРГОВЛЯ КАК ИНСТРУМЕНТ РЕГИОНАЛЬНОЙ КОЛОНИЗАЦИИ.....	801

ЭТНОГРАФИЯ / ETHNOGRAPHY

<i>Абилева Н.М., Рахимжанова С.Ж.</i> ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ГОНЧАРНОГО ДЕЛА СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ XIX - XX ВВ. ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР.....	814
---	-----

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>

Тел.: +7 (727) 272-46-54.

E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж куәлігіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.
